

Yhteiskunnallinen yrittäjyys ja itsensätyöllistäminen hiljaisena vastarintana

Eeva Houtbeckers

ITSENSÄTYÖLLISTÄMINEN SOSIO-EKOLOGISTEN kriisien ratkaisemiseksi on osa laajempaa trendiä, jossa palkkatyö ja palkkatyöhön perustuva yhteiskunta ovat murroksessa. Seurasin tutkimuksessani kahta itsensätyöllistäjää ja yhtä osuuskuntaa vuosina 2009–2014. Heitä yhdisti huoli maailman tilasta, kuten kasvavasta vaatejättemäärästä ja voimakkaasta kaupungistumisesta. Huolet kanavoituivat yrityksen perustamiseen ja itsensätyöllistämiseen. Itsensätyöllistäjät sekä osa osuuskuntatoimijoista identifioituivat yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen, jossa yrittäjyyden keinoin haetaan ratkaisuja sosiaalisiin ongelmiin ja ympäristöongelmiin. Kuitenkin heidän työtään leimasi itsensätyöllistäjille tyypillinen epävarmuus toimeentulosta ja toiminnan jatkumisesta.

Outi Autti & Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*

Tampere University Press 2019, 197–216.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-000-7>

Johdanto

Mua kiinnostaa [...] meidän kulutustottumukset, voimakkaitten [ne] liittyy teksteihin ja niiden käyttämiseen. Ja se on päivittäinen asia. (Tekstiilialan itsensätyöllistäjä, haastattelu 2013a)

Että mitä pitäis tapahtua, että avoin data [käyttö] etenisi? [...] Isompi konteksti [on] et avoimuuden ja jakamisen kulttuuri [...] etenee monilla saroilla. (Kaupunkisuunnittelun ja avoimen tiedon itsensätyöllistäjä, haastattelu 2013)

Visio [on] että tehdään [...] yhdessä maailmasta parempi paikka. Et tää on ihmisten yhteisö, joka haluaa tehdä maailmasta paremman paikan. Tavalla tai toisella. [...] Parempi maailma, et asioilla on joku tarkoitus mitä niillä tehdään. [...] Parempi maailma on reilumpi, asiat tehdään reilusti ja toisia kunnioittaen. (Yhteisöllisen työtilan vapaehtoinen, haastattelu 2012)

Kuvaan tässä luvussa seuraamiani itsensätyöllistäjiä, jotka toimivat kierrätystekstiilien ja avoimen datan parissa, sekä yhtä itsensätyöllistäjien yhteisöllistä työtilaa. He ovat osa hiljaista vastarintaa yhteiskunnallisten ongelmien ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Esittelen heidän liikeideansa ja kuvaan, millaista arkista työtä yrittäjät tekivät yhteiskunnallisten ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Leimaavaa on, että seuraamani itsensätyöllistäjät eivät järjestäytyneet osaksi korkean profiilin toimintaa, joka vastustaa esimerkiksi teollista tekstiilien- tai tiedontuotantoa. Sen sijaan yhteiskunnallisesti suuntautunut toiminta oli osa yleisesti hyväksyttyä yrittäjyyttä.

Kriittisesti tarkasteltuna yhteiskunnallisen yrittäjyyden käsite uusintaa monia kapitalistisia arvoja, kuten sankariyrittäjyyttä, yksilökeskeisyyttä sekä ajasta ja paikasta riippumatonta ratkaisua, jonka voi siirtää mihin tahansa ympäristöön.¹ Kapitalistinen ajattelutapa antaa ymmärtää, että tekemme suhteutuu aina järjestelmään joko palvelleen tai vastustaen sitä eikä meillä ole muuta vaihtoehtoa kuin alistua tähän todellisuuteen. Tämä teksti tutkii sitä mahdollisuutta, että yhteiskunnallinen yrittäjyys ja itsensätyöllistäminen voisivat tarjota tilaa James C. Scottin kuvaamalle hiljaiselle, arkipäivän vastarinnalle. Yksi periaate tekstissä on, että on olemassa tiloja, joissa on mahdollista tehdä

¹ Dey & Steyaert 2016.

toisin, vaikka vain hetkellisesti.² Esittelen tulkintoja yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä eri koulukuntien sekä Suomen kehityksen kuvauksen avulla. Lyhyen esittelyn jälkeen perustelen, miten maailman tilan kehityksestä huolestuneet 2010-luvun itsensätyöllistäjät ovat alituskittu mutta varsin kiinnostava yhteiskunnallisten yrittäjien joukko. Vertaan ymmärrystä itsensätyöllistävästä yhteiskunnallista yrittäjästä Scottin talonpoikien arkipäivän vastarintaa koskevaan analyysiin³ ja pohdin, millaista on nyky-yhteiskunnan yhteiskunnallisten yrittäjien moraalitalous⁴.

Yhteiskunnallinen yrittäjyys ja itsensätyöllistäjät Suomessa

Yhteiskunnallisella yrittäjyydellä viitataan usein sellaiseen yrittäjämäiseen toimintaan, joka pyrkii ratkaisemaan yhteiskunnallisia tai ympäristöongelmia. Yhteiskunnallinen yrittäjyys voidaan ymmärtää kato-käsitteeksi erilaisille rajankäynneille yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin välillä.⁵ Yleisesti yhteiskunnalliselle yrittäjyydelle on kansallisia, alueellisia ja paikallisia ymmärryksiä eikä sille ole universaalia määritelmää.⁶

Yhteiskunnallinen yrittäjyys on monitieteinen ja kansainvälinen tutkimusaihe. Kuitenkin suurin osa tutkimuksesta tehdään yhteiskunta- ja johtamistieteiden alalla.⁷ Usein yhteiskunnallisen yrittäjyyden tutkimus jaetaan koulukuntiin (1) yhteiskunnallisia innovaatioita⁸, (2) tulonhankintaa tai (3) EMES:n tulkintaa⁹ korostavien näkemysten mukaan, vaikka käytännössä eri koulukuntien rajoja hämärtävät erilaiset kansalliset lainsäädännöt¹⁰. Yhteiskunnallisia innovaatioita painottavissa tulkinnoissa korostetaan nimensä mukaisesti innovatiiv-

² de Certeau 1984.

³ Scott 1989.

⁴ Scott 1976.

⁵ Evers & Laville 2004, 17.

⁶ Nicholls 2010.

⁷ Short, Moss & Lumpkin 2009.

⁸ Dees & Anderson 2006.

⁹ Defourny & Nyssens 2010.

¹⁰ European Commission 2015.

visuutta ja ratkaisujen monistettavuutta muihin konteksteihin. Usein tässä tulkinnassa yksittäiset toimijat mainitaan muutosagentteina. Tulonhankinnan koulukunnassa yhteiskunnallinen yrittäjyys ymmärretään keinoksi hankkia tuloja kolmannella ja järjestösektorilla silloin, kun toimijat tavoittelevat oman liiketoiminnan avulla itsenäisyyttä yksittäisestä rahoittajasta, kuten valtiosta.

Eurooppalaisen tutkimusverkosto EMES:n määritelmässä yhteiskunnalliset yritykset ymmärretään kolmen ideaalisen ulottuvuuden avulla. Taloudellinen ulottuvuus pitää sisällään arvion siitä, onko yhteiskunnallisella yrityksellä jatkuvaa taloudellista toimintaa, korkea autonomian taso suhteessa muihin toimijoihin, merkittävää taloudellista riskiä ja vähimmäismäärä palkattuja työntekijöitä. Sosiaalisessa ulottuvuudessa kiinnitetään huomiota siihen, miten yhteiskunnallinen yritys hyödyttää yhteisöä, onko yritys kansalaisten perustama, perustuuko päätösvalta muuhunkin kuin rahallisiin pääomiin ja mahdollistaako yritys edunsaajien osallistumisen toimintaan ja päätöksentekoon. Lisäksi huomiota kiinnitetään siihen, jakaako yhteiskunnallinen yritys voittoja ulos yrityksestä vai hyödyntääkö se ne toimintansa kehittämiseen.

Suomessa yhteiskunnallinen yrittäjyys tuli käsitteenä laajempaan käyttöön 2010-luvulla, mutta ilmiönä se omaa juuret 1800-luvun lopulle. Ilmiön kehitystä Suomessa tutkinut Pättiniemi on kuvannut, miten myöhemmät ilmiöt, kuten sotien molemmin puolin järjestetty työpajatoiminta sekä muut ”yhteiseen hyvään” tähtäävät hankkeet, voidaan myös ymmärtää yhteiskunnalliseksi yrittämiseksi.¹¹ Kolmannen sektorin rooli palveluntuotannossa on ollut ja on edelleen merkittävä, ja monet hyvinvointivaltion palveluista, kuten äitiys- ja lastenneuvola, olivat aikanaan yhteiskunnallisia innovaatioita, joiden juuret ovat järjestöissä. Työosuuskunnat ovat yksi yhteiskunnallisten yritysten muoto.¹²

Vuonna 2003 astui voimaan laki sosiaalisista yrityksistä. Millä tahansa toimialalla toimivien sosiaalisten yritysten työvoimasta vähintään kolmanneksen tulee olla vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä. Tällainen yritys saa luvan käyttää sosiaalisen yrityksen merkkiä, saa niemensä ministeriön ylläpitämään rekisteriin sekä saa nostaa kaikil-

¹¹ Pättiniemi 2006.

¹² Pättiniemi 2001.

le yrityksille tarkoitettua vajaakuntoisten työllistämisen palkkatukea hieman pidempään. Vaikka sosiaalisten yritysten määrä ei ole ollut suuri, niiden toiminta on ollut vakaata.¹³ Vuonna 2011 perustettiin yhteiskunnallisen yrityksen merkki, jota hallinnoi Suomalaisen Työn Liitto. Kolmeksi vuodeksi kerrallaan myönnettävän merkin kriteereihin kuuluu muun muassa yhteiskunnallisten tai ympäristöongelmien ratkaiseminen sekä rajoitettu voitonjako¹⁴. Vuonna 2013 perustettu ARVO-liitto kokoaa yhteen pääasiassa suuria ja vakiintuneita yhteiskunnallisia yrityksiä eri toimialoilta. Arvio yhteiskunnallisten yritysten kokonaismäärästä Suomessa vaihtelee 5 000:n¹⁵ ja 19 000:n¹⁶ välillä.

Osana laadullista seurantatutkimusta huomasiin, että Suomessa on joukko toimijoita, jotka viittaavat yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen mutta jotka eivät kuulu mihinkään edellä mainituista ryhmistä. He ovat itsensätyöllistäjiä, joita ajaa eteenpäin huoli yhteiskunnan tai ympäristön tilasta. Yleensä itsensätyöllistäjä toimii millä tahansa toimialalla ja vastaa omien ansioidensa tuottamisesta. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan Suomessa heidän osuutensa koko työvoimasta on noin 6 % ja heidän lukumääränsä on kaksinkertaistunut vuodesta 1993 vuoteen 2013.¹⁷ Joillakin aloilla itsensätyöllistäminen on yleisempää. Tällaisia ovat esimerkiksi rakennusala, parturi-kampaamot sekä kulttuuriala.

Seurasin vuosina 2009–2014 kahta itsensätyöllistäjää ja yhtä itsensätyöllistäjien osuuskuntaa.¹⁸ Nämä yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen linkittyvät toimijat asuivat Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa ja olivat tutkimuksen aikana 30–40-vuotiaita. Tuotin aineiston osana laadullista pitkäaikaistutkimusta, jossa haastattelin toimijoita säännöllisin väliajoin. Lisäksi vietin aikaa osuuskunnan sekä tekstiilialan itsensätyöllistäjän tiloissa havainnoiden arkista työtä. Tutustuin myös erilaisiin dokumentteihin, kuten markkinointimateriaaliin ja sosiaalisen median päivityksiin. Aineiston analyysissä ihmisten itsensä käyttämät

¹³ Kostilainen & Grönberg 2013.

¹⁴ Suomalaisen Työn Liitto 2017.

¹⁵ Russell, Pättiniemi & Koivuneva 2014.

¹⁶ Kotiranta & Widgren 2015.

¹⁷ Pärnänen & Sutela 2014.

¹⁸ Houtbeckers 2016a.

käsitteet ovat toimineet luokitteluiden perusteena. Lisäksi olen laatinut itsensätyöllistäjien ja osuuskunnan toiminnasta aikajanoja.

Seuraamani osuuskuntatoimijat ja itsensätyöllistäjät toimivat eri aloilla, joilla he yrittivät ratkaista jotakin ajankohtaista yhteiskunnallista tai ympäristöongelmaa. Yksi itsensätyöllistäjä perusti liikekumppaninsa kanssa yrityksen edistääkseen tekstiilien ja vaatteiden kierrätystä, sillä vuosittain jopa 5,8 miljoonaa tonnia tekstiilijätettä päätyy kaatopaikalle pelkästään Euroopassa.¹⁹ He hyödynsivät käytettyjä tekstiilejä luodessaan uusia vaatteita omassa ateljeessaan. Ateljee muutti joitakin kertoja tutkimuksen aikana, ja siihen linkittyi erilaisia liiketoimintamalleja ja -kumppaneita. Kuluttaja- ja yritysasiakkaiden palvelun lisäksi seuraamani itsensätyöllistäjä haaveili teollisemmasta kierrätystekstiilien työstämisestä, mutta tutkimuksen aikana siihen ei tarjoutunut mahdollisuutta. Asiakastöiden lisäksi hän edisti tekstiili- ja vaatealan koulutuksen uudistamista sekä toimi puhujana. Yrityksessä toimi vuosittain harjoittelijoita, jotka olivat innostuneita hyödyntämään materiaaleja uudestaan luodakseen kestäviä vaatteita.

Toinen itsensätyöllistäjä perusti yrityksen kahden liikekumppanin kanssa edistääkseen avoimen tiedon hyödyntämistä kaupunkisuunnittelussa. Avoimella tiedolla tarkoitetaan muun muassa vapaata pääsyä suurten organisaatioiden ja yritysten käyttäjistään keräämään tietoon sekä käyttäjien itse tuottamaan tietoon, jota voi siirtää vapaasti eri palveluntarjoajien välillä. Seuraamani itsensätyöllistäjä kumppaneineen kehitti ohjelmiston, johon pyöräilijät merkitsivät paikkaperustaisia kehityschdotuksia pyöräilyreiteiltään, ja ohjelmisto välitti tiedot edelleen kaupungin virkamiehille. Pilotin jälkeen suunnitelmissa oli laajentaa toimintaa satoihin eurooppalaisiin kaupunkeihin ja toimia ”yhteiskunnallisena kasvuyrityksenä”. Lopulta ongelmaksi muodostui kumppanikaupungin jähmeät tietojärjestelmät, jotka vaikeuttivat kolmansien osapuolien tuottamien ratkaisujen hyödyntämistä. Vaikka ohjelmiston käyttö ei laajentunut muualle, seuraamani itsensätyöllistäjä jatkoi avoimen tiedon konsultointia sekä aloitti myöhemmin osa-aikatyön samalla alalla.

Kolmas tapaus oli osuuskunta, joka tarjosi yhteisöllistä työtilaa ja pyrki saamaan aikaan yhteiskunnallisia innovaatioita. Työtila oli osa

¹⁹ Friends of the Earth Europe 2013.

kansainvälistä samankaltaisten työtilojen verkostoa, ja Suomeen saapuikin välillä vieraita muista maista. Tilan tarkoituksena oli tarjota keskeistä työtilaa suuressa suomalaisessa kaupungissa sekä saattaa yhteen eri alojen ammattilaisia kokeilujen ja uusien ratkaisujen aikaansaamiseksi. Tilan käyttäjiä olivat muun muassa kulttuuri- ja mainosalan sekä valokuvauksen, koodauksen, graafisen suunnittelun ja tiedottamisen alan ammattilaiset. Työtilalla oli alussa yksi palkattu toimitusjohtaja, mutta talousvaikeuksien jälkeen toiminnasta vastasivat osa-aikaisesti palkkiota saavat hallituksen jäsenet sekä ”yhteisöjohtajat”, jotka työskentelivät tilassa vapaaehtoisina ja saivat käyttää tilaa, kun eivät olleet vastaanottamassa käyttäjiä. Osuuskunnalla oli vuosien varrella myös omia ”muutoshankkeita”, joissa oli useita kumppaneita. Kuitenkin talousvaikeudet ja ihmisten väsyminen johtivat siihen, että lopulta osuuskunta hakeutui konkurssiin.

Kaikilla seuraamillani tapauksilla, joihin viitataan tässä tekstissä, oli jonkinlainen suhde yhteiskunnallisen yrittäjyyden käsitteeseen. Tekstiilialan itsensätyöllistäjä oli mukana perustamassa yhteiskunnallisten yrittäjien vertaisverkostoa. Avoimen tiedon itsensätyöllistäjä piti yhteiskunnallista yrittäjyyttä yritysvastuuta kokonaisvaltaisempänä tapana toimia itselle ja yhteisölle tärkeiden arvojen mukaan. Osa osuuskunnan perustajista ja vapaaehtoisista piti osuuskuntaa kotipesänä yhteiskunnallisille yrittäjille, vaikka toisille käsite olikin vieraampi. Kuitenkaan missään seuraamistani yrityksistä käsitettä ei otettu omaksi sellaisenaan, vaan se ymmärrettiin aina oman työn näkökulmasta. Tällöin yhteiskunnallista yrittäjyyttä ei mielletty yksinomaan ongelmattomaksi ja innostavaksi, vaan se toi esille epäkohtia itsensätyöllistämiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan liittyen.

Hiljainen vastarinta, pienviljelijät ja moraalitalous

Scott kuvaa 1989 ilmestyneessä artikkelissaan, miten poliittinen toiminta ymmärretään kapeasti. Näkyvät väkivaltaa käyttävät muodot, kuten vallankumoukset tai mellakat, ja väkivaltaa kaihtavat muodot, kuten kansalaisadressit, boikotit tai rauhanomaiset mielenosoitukset, ovat analyysissä saaneet keskeisen selittävän voiman siinä, miten yhteisten asioiden hoitamista ohjataan. Scott toteaa, että on olemassa

suuri määrä poliittista toimintaa, jota hän kutsuu alistettujen tai käskynalaisten jokapäiväiseksi vastarinnaksi.²⁰ Heidän vastarintaansa ei sellaiseksi kuitenkaan ymmärretä, koska kyseistä toimintaa ei julisteta totutulla tavalla poliittiseksi. Lisäksi kyseistä toimintaa ei ymmärretä kollektiiviseksi toiminnaksi kuten edellä kuvattu näkyvä toiminta ymmärretään.

Artikkelissaan Scott kuvaa, millaista on hiljainen vastarinta valtaapitäviä vastaan. Se voi olla viivyttelyä, peittelyä, valheellista kuuliaisuutta, teeskennelyä välinpitämättömyyttä, herjaamista, sabotaasia, anonyymiä uhkailua, salametsästystä, veronkiertoa, paikalta poistumista tai vahinkojen vääristelyä korvauksien saamiseksi. Hiljainen vastarinta on usein piilotettua ja dokumentoimatonta, sillä heikommassa asemassa olevilla ei ole mahdollisuutta suoraan vastarintaan esimerkiksi kulttuuristen normien vuoksi tai väkivallan pelossa. Hiljaisen vastarinnan lopputuloksena valtaapitävien toiminta hankaloituu, mutta syyllistä teoille on vaikea yksilöidä. Hiljainen vastarinta alleviivaa sitä, miten joidenkin luokka- ja neuvotteluasema on heikompi kuin niiden, joilla on (enemmän) maata tai hyvät suhteet paikallishallintoon tai valtioon. Scottin mukaan ”*luokkataistelu on ensisijaisesti työpanosten, omaisuuden ja verojen omimista*”.²¹ Hiljaisella vastarinnalla siis tasoitetaan epäoikeudenmukaiseksi koettua jakoa. Kun näkyvä vastarinta nojaa jakamisen periaatteiden julkiseen kyseenalaistamiseen, hiljainen vastarinta tekee jaon uudelleen käytännössä.

Scott ottaa esille sen, miten hiljainen vastarinta ja mahdollinen uusi työpanosten, omaisuuden tai varojen jako voivat hyödyttää vastarinnan tekijöitä yksilöinä. Hänen mukaansa laajempi hyöty edellyttää yhteistyötä, joka ei aina ole mahdollista. Kuitenkin Scott toteaa, että mahdollisen henkilökohtaisen hyödyn ei tule olla esteenä sille, että toiminta ymmärretään poliittisena hiljaisena vastarintana. Usein hiljaisen vastarinnan tavoitteena on aikaisemmin mainittu työpanosten, omaisuuden tai varojen uusjako. Hiljaisen vastarinnan kumuloituessa ja yleistyessä vanha tapa jakaa asioita alkaa väistämättä horjua.

²⁰ Kirjoittajan suomennos kohdasta ‘*much of the politics of subordinate groups falls into the category of “everyday forms of resistance”*’.

²¹ Scott 1989, 37, kirjoittajan käännös.

Scott käsittelee artikkelissaan tarkemmin erilaisia vastarinnan muotoja, kuten salametsästystä ja verojen maksun välttämistä. Olenaista esimerkeissä on se, miten tavanmukaiset olemisen tavat, kuten tiettyjen maitten käyttö tai verojen maksaminen kykyjen mukaan, tulkitaan valtaapitävien näkökulmasta ”rikollisiksi”. Sen sijaan että paikallinen tietämys määrittäisi, miten asioita hoidetaan, keskusvalta päättää toimintatavoista.

Ennen artikkelin ilmestymistä Scott kirjoitti kirjan 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alun pienviljelijöistä Etelä-Aasiassa.²² Tämän luvun kannalta olennaista on esitellä Scottin analyysia moraalitaloudesta eli siitä, mitkä asiat olivat pienviljelijöille arvokkaita ja miten he pärjäisivät pienviljelijöinä vallitsevissa oloissa. Scottin mukaan pienviljelijöiden moraalisen ohjenuorana oli toimeentulon varmistaminen ja pärjääminen vuodesta toiseen paikallisissa oloissa. Pärjäämiseen kuului aseman säilyttäminen yhteisössä siten, että selviytyi sosiaalisista velvoitteista, kuten lahjoista ja myötäjaisistä. Näitä tavoitteita vasten pienviljelijät arvioivat sitä, miten oikeudenmukaista maiden omistajien ja hallinnon toiminta oli. Jos heille jäi riittävästi toimeentuloa, he esimerkiksi maksoivat veroja säädetyn määrän. Muuten he muun muassa välittivät verojen maksua, koska pitivät niitä epäoikeudenmukaisina.

Edelmanin mukaan Scottin analyysi on edelleen ajankohtainen.²³ Mutta siinä missä Scott pitää markkinavoimien edustajien tunnistamista pienviljelijöille vaikeana, nykyajan pienviljelysaktivistit nimenomaan yrittävät nimetä institutionaalisia toimijoita, jotka edustavat kasvotonta markkinavoimaa. Sen lisäksi nykyajan pienviljelijät toimivat yli kansallisten rajojen.

Hiljainen vastarinta yhteiskunnallisten ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi

On yleisesti tiedossa, että monella mittarilla mitattuna olemme ylittäneet planeettamme kantokyvyn.²⁴ Tällä on väistämättömiä seurauksia ihmisten, erityisesti kaikkein köyhimpien, kykyyn selviytyä myös tule-

²² Scott 1976.

²³ Edelman 2005.

²⁴ Rockström et al. 2009.

vaisuudessa. Ilmastonmuutos, ilmastopakolaisuus, kuudes massasukupuutto ja ihmisten epätasa-arvoinen kohtelu ovat tämän ajan viheliäisiä eli monimutkaisia ja yhteen kietoutuneita sosio-ekologisia ongelmia, joiden ratkaisusta käydään näkyvää kamppailua kansainvälisessä ja kansallisessa politiikassa.

Seuraamani itsensätyöllistäjät ovat osa laajempaa trendiä, jossa näkyvän poliittisen toiminnan hitaus on ajanut ihmisiä hiljaiseen vastarintaan. Toisin sanoen he toimivat tahoillaan yhteiskunnallisten ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Seuraavaksi käyn läpi itsensätyöllistäjien nimeämiä syitä yrityksen perustamiselle.

Suuret yritykset tai organisaatiot usein omistavat käyttäjien tuotettaman tiedon, kuten asiakaskäyttäytymisen tai paikkatiedot, ja ne päättävät, mitä tiedolla tehdään. Avoimen tiedon filosofiassa osaamista ajatellaan olevan myös muualla kuin suurissa organisaatioissa. Ratkaistavien kysymysten merkittävyyden määrittelevät ratkaisujen kehittäjät, eivät tiedon omistajat, jotka mahdollisesti hyötyvät taloudellisesti tai muuten sen käytön rajoittamisesta. Pääsy tietoon linkittyy ongelmien ratkaisuun, sillä monenlaiset toimijat saavat mahdollisuuksia tuottaa ratkaisuja tärkeiksi koettuihin kysymyksiin.

Mun näkemyksen mukaan kaupungeissa, jos jossain, ihmiskunnan ongelmat ratkaistaan, että täällä tapahtuu kaikki uus kehitys. Ja kaupungistuminen on niin valtavaa, [...] nopeeta maailmanlaajuisesti. [N]yt jo puolet maailman väestöstä asuu kaupungeissa ja 2050 mennessä 80 prosenttia. Ja siinä nyt tietysti länsimaiset kaupungit on jo, [...] mut tosi suuri kysymys on se mitä tapahtuu niissä kaupungeissa joita ei vielä ole elikä tuolla missä kaupungistuminen on kaikista nopeinta, missä köyhimpiä ihmisiä maaseudulta muuttaa valtavissa määrissä kaupunkeihin paremman elämän perässä. Minkälaisiksi ne kaupungit muodostuvat. [...] Rakentuuko niistä yhtä autoriöppuvaisia vai osataanko niissä hypätä muutaman turhan kehitysvaiheen yli? (Kaupunkisuunnittelun ja avoimen tiedon itsensätyöllistäjä, haastattelu 2013)

Kaupunkien kehittäminen ei ole vain tekninen kysymys, vaan se on myös poliittista, jolloin tiedolla ja sen käytettävyydellä on merkitystä. On olennaista ymmärtää esimerkiksi se, missä ihmiset liikkuvat, miten he toimivat eri paikoissa sekä millainen on ilmanlaatu ja saasteiden

määrä. Avoimen tiedon itsensätyöllistäjän ja hänen liikekumppaneidensa kehittämä pyöräilytiedon palvelu oli yksi tapa kuvata avoimesti kaupungissa tapahtuvaa liikettä. Palvelun lisäksi he konsultoivat kaupunkia avoimen tiedon hyödyntämisestä. Itsensätyöllistäjä oli aktiivinen myös avoimen tiedon yhdistyksissä.

Yhteisöllinen työtila syntyi tarpeesta linkittää eri alojen freelancereita, itsensätyöllistäjiä ja etätyöntekijöitä. Yhteisöllisen työtilaosuuskunnan tavoite kehittää yhteiskunnallisia innovaatioita on osa laajempaa keskustelua mielekkäämmästä työelämästä, jossa ratkaisuja haetaan yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Yhteinen nimittäjän on kokeilukulttuuri. [...] Se tarkoittaa sitä, että me joudutaan pohtimaan asioita uudella tavalla, me joudutaan [...] suunnittelea asioita uudella tavalla, ja me joudutaan [...] tuottamaan, palveluita tai tuotteita mitä ei oo olemassa. [...] Ja se kokeilukulttuurikin on vaan väline sille uudelle tavalle toimia. (Yhteisöllisen työtilan perustaja A, haastattelu 2011)

Yksi yhteisöllisen työtilan tavoitteista oli erityisesti yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistäminen eli itsensätyöllistäminen sosio-ekologisten ongelmien parissa.

Tästä [osuuskunnasta] sanotaan usein, että se on uniikki. [...] Jos etsii yhteistoimintatilaa yhteiskunnalliselle yrittäjälle, niin mä en tiedä mitä muuta paikkaa [tässä kaupungissa] vois valita. (Yhteisöllisen työtilan perustaja B, haastattelu 2012)

Vaikka yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistäminen jäi osittain lisääntyvien talousvaikeuksien jalkoihin, toimijat pitivät työpajoja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentamisesta ja järjestivät vertaistapaamisia yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen linkittyneille käyttäjille. Osuuskunnan toimijat osallistuivatkin useana vuotena yhteiskunnallisen yrittäjyyden seminaarien järjestämiseen.

Siitä huolimatta, että tekstiilialan itsensätyöllistäjä oli mukana perustamassa yhtä yhteiskunnallisten yrittäjien vertaisverkostoa, yritystä ei alun perin perustettu tietoisesti yhteiskunnalliseksi yritykseksi, sillä yhteiskunnallinen yrittäjyys oli tuolloin käsitteenä vielä melko tuntematon. Perustamisen syyt liittyivät työllistymiseen omalla alalla sekä havaittuihin tekstiilialan ongelmiin. Itsensätyöllistäjän mukaan lisääntyvä vaatejäte on merkki kertakäyttökulttuurista, jossa ei (halu-

ta) ajatella rajallisia resursseja vaan kulutusta jatketaan ilman huolta huomimisesta. Liikakulutus edistää halpatuotantoa huonompien työolojen maissa ja vähentää paikallista tekstiili- ja vaateusalan osaamista. Paikallisen tuotannon lisääminen taas lisäisi toimeliaisuutta ja mielekkyyttä lähellä vaatteiden käyttäjiä.

Tällä hetkellä [yritys toteuttaa] monipuolisempaa lajittelumallia mitä kukaan muu ei tällä hetkellä systemaattisesti semmoisena pakettina toteuta. (Tekstiilialan itsensäyöllistäjä, haastattelu 2013a)

Tekstiilialan itsensäyöllistäjän monipuolinen lajittelumalli otti kantaa siihen, miten tekstiilijätettä tulisi hyödyntää niin, että se olisi monesta eri näkökulmasta mielekästä. Olennaista ei ollut vain tekstiilijätteen määrän suuri hyödyntäminen, vaan myös ennen hyödyntämistä syntyvän tekstiilijätteen määrän pienentäminen. Lisäksi itsensäyöllistäjä oli mukana tekstiilialan koulutuksen kehittämisessä. Hänen mukaansa siten pystyi vaikuttamaan seuraavan sukupolven toimijoihin, joita usein odotti kortisto, koska suomalaista uusiotuotantoa ei juuri enää ole. Kuitenkin tekstiilijätteen hyödyntämisen teollinen kehittäminen olisi hyvä vaihtoehto alan työllisyysongelmiin.

Vaikka seuraamieni itsensäyöllistäjien toiminta muodostui yksilöllisistä valinnoista, taustalla oli vahva linkki sosio-ekologisiin ongelmiin. Tulkitsen, että he ovat osa paradigmanuutosta, jossa työtä ja muuta toimintaa ei nähdä erillisinä vaan oma tekeminen joko edistää tai estää sosio-ekologisten viheliäisten ongelmien ratkaisua.²⁵ Työ on nykyisin tärkeä itseilmaisun muoto, eivätkä seuraamani itsensäyöllistäjät tee tässä poikkeusta.

Itsensäyöllistävät yhteiskunnalliset yrittäjät ja moraalitalous

Kaikilla itsensäyöllistäjien hankkeilla oli yhteys sosio-ekologisiin viheliäisiin ongelmiin. Itsensäyöllistäjät siis toimivat ”äänettömien” asioiden puolella: vaatejäteongelman ratkaisemisessa, tiedon avaamisessa yhteiseen käyttöön tai yhteiskunnallisten innovaatioiden edistämisessä. Yritys nimetä institutionaalisia toimijoita yhdistää seuraamiani itsensäyöllistäviä yhteiskunnallisia yrittäjiä sekä nykyajan pienviljeli-

²⁵ Houtbeckers & Taipale 2017.

joita. Siinä missä nykyajan pienviljelijät pyrkivät tekemään näkyväksi heidän olojaan kurjistavia tekijöitä, kuten monikansallisten suuryritysten siemenmonopoleja, seuraamani itsensätyöllistäjät tekivät näkyväksi vallitsevan elämäntavan kurjistavia puolia, kuten liikakulutuskulttuurin myötä lisääntyviä ympäristöongelmia ja yhä yksinäisemmäksi koettua työelämää. Heille toisin toimiminen oli kannanotto, joka toi esille myös niitä esteitä, joita havaittujen ongelmien ratkaiseminen toi tullessaan. Esimerkiksi tekstiilialan itsensätyöllistäjä yritti edistää teollisuuden leikkaujätteiden hyödyntämistä vaatteiden materiaalina, mutta yritykset olivat huolissaan tunnistettavien printtien oikeuksista, mikä esti yhteistyön lupaavan alun jälkeen.

Seuraamieni itsensätyöllistäjien asema oli sikäli hankala, että toimimalla äänettömien puolella he asettivat samalla itsensä heikompaan asemaan taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti. He eivät pitäneet julkisesti suurta ääntä tästä asemasta, vaan se tuli esille laadullisessa seurantatutkimuksessani.²⁶ Heidän valintojensa vuoksi heitä ympäröivä yhteisö tai ”yhteinen hyvä” hyötyi heidän työpanoksestaan, samalla kun he itse pärjäisivät vähemmällä kuin keskimäärin palkkatyösuhteessa oleva. Seuraavaksi esittelen tulkintaani itsensätyöllistäjien moraalitaloudesta.

Seuraamani itsensätyöllistäjät vaikuttivat kokevan omassa yrityksessä tai osuuskunnassa toimimisen ainoaksi vaihtoehdoksi harjoittaa ammattitaitoaan tärkeäksi katsomiensa asioiden puolesta. Näitä olivat tekstiilijätteen vähentäminen sekä kierrätysosaamisen edistäminen tekstiili- ja vaateusialalla, avoimen tiedon lisääminen ja kaupunkipyöräilyn edistäminen sekä yhteiskunnallisten innovaatioiden ja yhteisöllisen työskentelyn lisääminen. Käytännössä he perustivat yrityksen pienen pääoman turvin. Heidän pärjäämisensä perustui heidän ammattitaitoonsa ja olemassa oleviin tai toiminnan myötä rakentuneisiin verkostoihin. Tekstiilialan itsensätyöllistäjä oli hyvin integroitunut tekstiili- ja vaateusialalle osana oppilaitosyhteistyötä, alan messuja ja kierrätysyhteisöjä. Avoimen tiedon itsensätyöllistäjä toimi itse kaupunkiaktivistina sekä avoimen tiedon järjestöissä. Yhteisöllisen työtilan osuuskunnan vetäjillä oli aikaisempaa työkokemusta suurista suoma-

²⁶ Houtbeckers 2016b.

laisista yrityksistä, ja heillä oli linkkejä projektirahoitusta tarjoaviin tahoihin.

Avoimen tiedon itsensäyöllistäjä maksoi itselleen kohtuullista palkkaa. Kahdessa muussa yrityksessä palkkaa maksettiin niukasti tai ei ollenkaan. Näiden yritysten toiminta perustuikin joko itsensäyöllistäjien tai vapaaehtoisten palkattomaan työpanokseen. He hankkivat kekseliäästi muita resursseja hyödyntämällä vapaasti tai edullisesti saatavilla olevia asioita, kuten kierrätystekstiilejä, käyttäjien tuottamaa tietoa tai jäsenten osaamista. Esimerkiksi osuuskunnan ajaututtua vaikeuksiin sen pelastamiseksi luotiin korkean profiilin maksullinen työpaja- ja seminaarisarja, jonka puhujat olivat tilan käyttäjiä ja jonka kaikki voitot suunnattiin osuuskunnan velvoitteiden kattamiseen.

Koska suomalainen verotus-, eläke- ja sosiaaliturvajärjestelmä perustuu ansiotyöhön, vaikuttaa itsensäyöllistäjien käytös epärationaaliselta. Mitä vähemmän he maksoivat yrittäjien eläketurvamaksua, sen vähemmän heille kertyi eläkettä. Mikäli he olisivat hakeutuneet työttömäksi työnhakijaksi, heitä olisi kohdannut pidempi karenssi kuin ansiotyöstä irtisanoutuneita. Arkinen pärjääminen vallitsevissa järjestelmissä ja alistuminen alhaiseen palkkatasoon saattaa näyttäytyä tyhmyytenä ja harrastelijamaisuutena. Miksi kukaan ylipäätään toimii itsensäyöllistäjänä, jos se ei ole taloudellisesti kannattavaa edes pidemmällä aikavälillä?

Seuraamillani itsensäyöllistäjillä olisi teoriassa ollut mahdollisuus toimia muiden palveluksessa tai jättäytyä työttömäksi työnhakijaksi. Kuitenkin he kokivat paloa edistää tärkeäksi katsomiaan asioita. Koska he eivät noudattaneet oman hyödyn tavoittelun tai voitontavoittelun oletusta, heidän epärationaaliseksi leimattava toimintansa voidaankin ymmärtää hiljaiseksi vastarinnaksi.

Vaikka tutkimuksen kohteena ei ollut yrittäjien elintason selvittäminen, tutkimuksen aikana tuli ilmi se, miten itsensäyöllistäjät tulivat toimeen. Avoimen tiedon itsensäyöllistäjä hankki elantonsa konsultoinnilla. Valitettavasti tämä oli myös ajallinen taakka, sillä konsultointi vei aikaa ohjelmiston kehittämiseltä. Siten hänen aikansa meni toimeentulon varmistamiseen konsultoinnin avulla sen sijaan, että hän olisi voinut kasvattaa yrityksen ohjelmistopalvelua päätoimisesti. Lopulta hän hakeutui osa-aikatoihin.

Palkanmaksusta pidättäytyneet toimijat saivat elantonsa eri lähteistä. Tekstiilialan itsensätyöllistäjä tuli toimeen kaikille Suomen kansalaisille saatavilla olevilla perhetuilla sekä oman perheen tuella. Osuuskunnassa toimivat vapaaehtoiset hankkivat elantonsa tekemällä keikkatöitä muissa yhteyksissä. Osa kommentoi, että he rajoittivat vapaaehtoistyöskentelyä yhteisöllisessä työtilassa, jotta pystyivät tekemään töitä muualla. Osalla osuuskunnan johtoasemassa olevista oli säästöjä, joiden avulla he tulivat toimeen. Lisäksi osalla oli muita yrityksiä, joista he saivat yrittäjätuloa.

Pienviljelijöiden ja itsensätyöllistäjien materiaalien todellisuuksien välillä on luonnollisesti merkittäviä eroja, jotka vaikuttavat heidän moraalitalouteensa. Kuitenkin Scottin esille nostama periaatteellinen kysymys työpanosten omimisesta yhdistää näitä toimijoita. Siinä missä pienviljelijöiden pärjäämiseen vaikuttavat kysymykset maanomistuksesta sekä verojen ja maksujen tasosta, itsensätyöllistäjien pärjäämiseen vaikuttaa verojen ja maksujen lisäksi pääsy tuotannontekijöihin, kuten tiloihin, koneisiin, osaamiseen, työvoimaan ja viestintäkanaviin. Silti Suomessa heidän asemansa rinnastetaan yrittäjiin, vaikka kaikilla itsensätyöllistäjillä ei ole halua omalla työllään kasvattaa rahallista pääomaa, kuten kasvuyritysdiskurssi olettaa. Heille olennaisempaa on oman ammattitaidon harjoittaminen.

Kuitenkin ”yrittäjyysshypen” ollessa yleisesti hyväksyttyä voi Scottin sanoin olla ”taktista viisautta” toimia itsensätyöllistäjänä. Vakituudessa palkkatyösuhteessa oleviin verrattuna itsensätyöllistäjien suurempi vastuu omasta taloudellisesta pärjäämisestä myös vapauttaa kyselyistä; itsensätyöllistäjänä voi tehdä melkein mitä tahansa, kunhan toiminta on laillista ja se ei ole taloudellisesti yhteiskunnan vastuulla. Lisäksi taustalla on myytti yksilöstä, joka voi itse määritellä oman menestyksensä.

Viren ja Vähämäki nimittävät tällaista toimintaa paoksi yrittäjyyteen. Heidän mukaansa ”[y]rittäjäksi ryhtyminen on nyt vastarintaa vanhoja työn alistamisen keinoja vastaan, jokapäiväinen, näkymätön työväen vastarinnan ja itsenäisyyden muoto, joka pakottaa pääoman muuttamaan työn organisaatiotapoja – tosin usein vielä ankarammiksi ja henkilökohtaisemmiksi”.²⁷ Tulkinnessa pako tapahtuu nimenomaan palkkatyöstä kohti yrittäjyyttä, sillä yrittäjyys mielletään paikaksi to-

²⁷ Viren & Vähämäki 2017.

teuttaa itseään. Viren ja Vähämäki myös vertaavat yksinyrittäjiä pienviljelijöihin, jotka siirtyvät työhön omalle tilalle yhteisötilan sijaan. Heidän tulkinnassaan itsensätyöllistäminen on yhdenlainen luokka, joka tosin pitää sisällään taustoiltaan monenlaisia ihmisiä.

Seuraamieni itsensätyöllistäjien ja muiden suomalaisten itsensätyöllistäjien tilanteissa on joitakin samankaltaisuuksia. Aloittavien yritysten toiminta on usein epävakaata. Mikäli taustalla ei ole rahoittajia tai pankkia, jotka uskovat yrityksen ideaan tai tuotteeseen, toiminta on rahoitettava itse tai lainaamalla rahaa läheisiltä. Jos yrityksestä puuttuu kassavirta, omasta palkanmaksusta pidättäytyminen on yksi tapa säästää kuluissa, millä on vaikutuksia sosiaaliturvan määrätymiseen ja eläketurvaan. Yrittäjäksi ei ryhdytäkään taloudellisista syistä, vaan ammattitaidon harjoittamisen, itseilmaisun ja koetun vapauden takia.

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden nimeäminen hiljaisen vastarinnan julkisena eleenä

Vuoden 1989 artikkelissaan Scott kuvaa, miten hiljaisen vastarinnan oletus on, että se ei ole näkyvää. Hänen mukaansa poliittinen aktivismi kuitenkin tarvitsee sekä näkymätöntä eli hiljaista vastarintaa että näkyvää toimintaa, kuten välivallatonta vastarintaa. Mittavan hiljaisen vastarinnan vähittäinen näkyväksi tekeminen tuo yleiseen tietoisuuteen sen, miten laajasta toiminnasta tai mielipiteestä tosiasiaa voi olla kyse. Lisäksi yhä näkyvämpi hiljainen vastarinta kyseenalaistaa vallitsevat tekemisen tavat ja osoittaa, miten moni tekee jo toisin. Erving Goffmanin termin²⁸, kulissien takaista toimintaa tuodaan yhä enemmän näyttämölle kaikkien nähtäväksi, jolloin samalla myös testataan, mikä on mahdollista tässä ajassa ja paikassa.

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden käsitteen käyttäminen oman toiminnan kuvaamisessa on yhdenlainen julkinen diskursiivinen ele, jolla haetaan tarkoituksellisesti huomiota ja tehdään näkyväksi totutusta poikkeavaa toimintaa. Pitkittäistutkimukseni osoitti, että käsitteellä on hyvin vähän käytännöllistä arvoa itsensätyöllistäjien arkisessa työssä. He eivät saaneet mitään taloudellista tukea tai kohdennettuja neuvontapalveluita sanojen käytön myötä. Silti nämä eri alojen toimi-

²⁸ Goffman 2012.

jat mainitsivat haastatteluissa yhteiskunnallisen yrittäjyyden yhdeksi omaa toimintaa kuvaavaksi käsitteeksi.

Voidaan kysyä, miten seuraamani itsensätyöllistäjät hyötyivät hiljaisen vastarinnan näkyväksi tekemisestä. Vaikka he olivat yksittäisiä ja yksinäisiä toimijoita aloillaan, juuri arvostettu yrittäjästatus toi mukanaan tiettyä arvovaltaa. ”Yrittäjyysshypen” aikana yrittäjyyden ajatellaan mahdollistavan melkein mitä tahansa. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden status taas toi mukanaan profiloitumista tietynlaiseksi ”arvopohjaiseksi” yrittäjäksi.

Vaihtoehtoinen selitys yhteiskunnallisen yrittäjyyden käsitteen mainitsemiselle on se, että se on käsitteenä yleistynyt, kun viitataan ei-tyypilliseen yrittäjyyteen. Siinä tapauksessa voidaan ajatella, että itsensätyöllistäjät seurasivat aikansa trendejä. Kuitenkaan kriittisen tutkimuksen mukaan ei ole olemassa ”tyypillistä” yrittäjyyttä vaan yrittäjyyden käsite on itsessään tyhjä.²⁹ Sitä vastoin kun erotetaan yrittäjyys ja yhteiskunnallinen yrittäjyys, vastuu sosio-ekologisten ongelmien ratkaisusta sälytetään juuri yhteiskunnallisille yrittäjille, mikä itsessään uusintaa sankariyrittäjämyyttä. Sen sijaan että vastuu olisi meillä kaikilla, sankariyrittäjyydessä yksilöt pelastavat muut tuholta. Seuraimieni itsensätyöllistäjien sinnittely ja intohimo toimintaa kohtaan voidaan ymmärtää paitsi osaksi sankarimyyttä myös osaksi suomalaisen pienyrittäjyyden pärjäämisen eetosta.

Johtopäätökset

Itsensätyöllistäminen sosio-ekologisten kriisien ratkaisemiseksi on osa laajempaa trendiä, jossa palkkatyö ja palkkatyöhön perustuva yhteiskunta ovat murroksessa. Seuraamani itsensätyöllistäjät voidaan tulkita etujoukoksi, joka toimii toisin. Tämä luo väistämättä ristiriitoja totuttujen ja uusien toimintatapojen välille. Hiljaisen vastarinnan käsite avaa uusia ymmärryksiä yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen linkittyvistä itsensätyöllistäjistä. Ensinnäkin heidän työnsä perustuu huoleen sosio-ekologisista ongelmista. He toimivat äänettömien puolella löytäkseen ratkaisuja oman ammattitaitonsa avulla. Tällöin työ saa merkityksiä sekä muiden palvelemisena että itsensä toteuttamisen muotona.

²⁹ Jones & Spicer 2009.

Toiseksi toimiminen yrittäjänä asetti yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen linkittyvät itsensätyöllistäjät tietynlaiseen työmarkkina-asemaan. Tämä tilanne ei eroa muista itsensätyöllistäjistä tai pienyrittäjistä, jotka kantavat vastuun omasta eläkekertymästään ja ansiosidonnaisesta sosiaaliturvastaan. Samalla he asettuivat alttiiksi epävarmoille ansiotuloille ja työttömyysturvan pidemmille karensisajoille.

Kolmanneksi, seuraamieni itsensätyöllistäjien työn voi ymmärtää matalan profiilin puurtamiseksi. Pärjääminen mahdollisti heille oman ammattitaidon hyödyntämisen päivästä toiseen samalla kun he pyrkivät kehittämään ratkaisuja sosio-ekologisiin kriiseihin. Scott toteaa, että hiljaisuudessa tehty vastarinta on pienen mittakaavan toimintaa. Yön pimeydessä käytetään maita ja jätetään taisteluenttiä. Kuitenkin tämä pienen mittakaavan toiminta voi kasvaa suureksi liikkeeksi, kun yhä useampi kyseenalaistaa käskyt ja toimii toisin. Mitä useampi kyseenalaistaa itselle ja muille merkityksettömän palkkatyön keskeytyksen ja alkaa työllistää itseään kiperien sosio-ekologisten ongelmien parissa, sitä useampi pitää sitä mahdollisena myös itselle. Itsensätyöllistäminen kuvaamalla tavalla avaa sosio-ekologisten ongelmien syntymekanismeja ja osoittaa institutionaalisia osallisia, joita ennen ei pidetty osallisina. Kun kertakäyttökulttuurin, suuryritysten omima tieto ja kapea työn ymmärrys menettävät moraalista oikeutustaan, yleinen tietoisuus ja muiden toiminta voivat muuttua.

Neljänneksi, seuraamani yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen linkittyneet itsensätyöllistäjät toimivat alallaan myös näkyvänä vastarintana vallitseville tavoille toimia, jolloin vaihtoehtojen esille tuominen loi toimintamahdollisuuksia myös muille. Tässä prosessissa käsitteet, kuten yhteiskunnallinen yrittäjyys ja yhteiskunnalliset innovaatiot, toimivat katalysaattorina ihmisten yhteen tuomiselle. Kuitenkin näiden käsitteiden on oltava avoimia muokkaamiselle. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden joustava käyttö vastaa aikaisemmassa tutkimuksessa tehtyä havaintoa, jonka mukaan yhteiskunnallinen yrittäjyys on rajankäyntiä eri sektoreiden ja toimintatapojen välillä. Lopulta seuraamieni itsensätyöllistäjien hiljainen vastarinta tuo säröjä kulttuuriseen yhteiskunnallisen yrittäjyyden mallitarinaan. Sen sijaan, että itsensätyöllistäjät olisivat yksin kuvitelleet ratkaisevansa alansa ongelmat, he toimivat osana verkostojen yhdessä muiden kanssa.

Lähteet

- de Certeau, Michel (1984) *The Practice of Everyday Life* (S. Rendall, käänt.). Berkeley: University of California Press.
- Dees, Gregory & Anderson, Beth (2006) Framing a theory of social entrepreneurship: Building on two schools of practice and thought. *Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field* 1:3, 39–66.
- Defourny, Jacques & Nyssens, Marthe (2010) Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences. *Journal of Social Entrepreneurship* 1:1, 32–53.
- Dey, Pascal & Steyaert, Chris (2016) Rethinking the space of ethics in social entrepreneurship: Power, subjectivity, and practices of freedom. *Journal of Business Ethics* 133:4, 627–641.
- Edelman, Marc (2005) Bringing the Moral Economy back in to the Study of 21st-Century Transnational Peasant Movements. *American Anthropologist* 107:3, 331–345.
- European Commission (2015) *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*. Brussels, Belgium: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. URL <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7934&furtherPubs=yes>. (Haettu 9.5.2018.)
- Evers, Adalbert & Laville, Jean-Louis (2004) Defining the third sector in Europe. Teoksessa Adalbert Evers & Jean-Louis Laville (toim.) *The third sector in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 11–42.
- Friends of the Earth Europe (2013) *Less is more: resource efficiency through waste collection, recycling and reuse*. URL http://www.foeurope.org/sites/default/files/publications/foee_report_-_less_is_more_o.pdf. (Haettu 5.12.2014.)
- Goffman, Erving (2012) *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Tampere: Vastapaino.
- Houtbeckers, Eeva (2016a) *Mundane social entrepreneurship: A practice perspective on the work of microentrepreneurs* (Aalto University Publication Series DOCTORAL DISSERTATIONS 171/2016). Aalto University. URL <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/24394>. (Haettu 29.9.2016.)
- Houtbeckers, Eeva (2016b) The tactics of ecopreneurs aiming to introduce new practices. *Small Enterprise Research* 23:1, 22–38.
- Houtbeckers, Eeva & Taipale, Tiina (2017) Conceptualizing worker agency for the challenges of the Anthropocene: examples from recycling work in the Global North. Teoksessa Pasi Heikkurinen (toim.) *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge.

- Jones, Campbell & Spicer, André (2009) *Unmasking the entrepreneur*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kostilainen, Harri & Grönberg, Ville (2013) Understanding startup and success of work integration social enterprises in Finland. Teoksessa Harri Kostilainen & Pekka Pättiniemi (toim.) *Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen: FinSERN 1*. Helsinki: Yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimusverkosto FinSERN.
- Kotiranta, Annu & Widgren, Joonas (2015) *Esiselvitys yhteiskunnallisesta yrittämisestä – Katsaus yhteiskunnallisiin yrityksiin ja vaikuttavuus-investoimiseen Suomessa* (No. 46). ETLA – Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. URL <http://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-46.pdf>. (Haettu 9.5.2018.)
- Nicholls, Alex (2010) The Legitimacy of Social Entrepreneurship: Reflexive Isomorphism in a Pre-Paradigmatic Field. *Entrepreneurship Theory and Practice* 34:4, 611–633.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2014) *Itsensä työllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Statistics Finland. URL http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yits_201400_2014_12305_net.pdf. (Haettu 29.6.2016.)
- Pättiniemi, Pekka (2001) Finland: labour co-operatives as an innovative response to unemployment. Teoksessa Carlo Borzaga & Jacques Defourny (toim.) *The emergence of Social Enterprise*. London: Routledge, 82–99.
- Pättiniemi, Pekka (2006) *Social enterprises as labour market measure*. Kuopio: University of Kuopio.
- Rockström, Johan, Steffen, Will, Noone, Kevin, Persson, Åsa, Chapin, F. Stuart., Lambin, Eric F. et al. (2009) A safe operating space for humanity. *Nature* 461:7263, 472–475.
- Russell, Silja, Pättiniemi, Pekka & Koivuneva, Lippe (2014) *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*. Country Report: Finland. European Commission.
- Scott, James C. (1976) *The moral economy of the peasant: Rebellion and subsistence in Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.
- Scott, James C. (1989) Everyday forms of resistance. *The Copenhagen Journal of Asian Studies* 4:1, 33–62.
- Short, Jeremy, Moss, Todd & Lumpkin, Tom (2009) Research in social entrepreneurship: past contributions and future opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal* 3:2, 161–194.
- Suomalaisen Työn Liitto (2017) *Yhteiskunnallinen yritys -merkki*. URL <https://suomalaintyoy.fi/yrityksille/yhteiskunnallinen-yritys>. (Haettu 16.12.2017.)
- Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi (2017) *Yrittäjyys pakona ja uuden työn alkeismuotona*. URL <http://kumu.info/yrittajyys-pakona-ja-uuden-tyon-alkeismuotona/>. (Haettu 11.10.2017.)